MORAL VALUES IN THE COMMUNIST CARCERAL SPACE

Adriana Maria Călugăr (Cutean)
PhD Student, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: In the article Moral values in the communist carceral space, the existence of moral values among those incarcerated is presented, along with their manifestation through attitudes and actions. The concepts of care for others, sacrifice, martyrdom, and solidarity became values that materialized into normal attitudes and actions, despite being dangerous and risky. I have included testimonies from former prisoners, which confirm the capacity for sacrifice and solidarity among the prisoners, as well as the constant care they had for one another. Thus, I highlighted that in prison, friendship was redefined and became a strong bond between prisoners, in their struggle not to give in. True friendships were formed in communist prisons, expressed through small gestures but from the heart, and these bonds lasted even after they were released. All prisoners shared a common denominator, called dignity, which many preserved during their time in prison and thwarted the plans of their tormentors. The preservation of dignity at any cost was the strongest weapon of the incarcerated against the totalitarian communist system. I also highlighted the concepts of conscience and freedom, two closely related concepts that cannot be separated. Conscience is represented by a person's psyche and moral values, and it is what judges a completed action, evaluating it based on moral principles. In the prison environment, freedom takes on different meanings and, in many situations, is identified with each individual's ability to introspect, rediscover themselves, and focus on their spiritual experiences.

Keywords: moral values, spiritual experiences, freedom, solidarity, carceral space

Mărturii ale foștilor deținuți despre virtuțile morale

1. Despre jertfă, solidaritate, grijă și sacrificiu

Virtuțile morale precum prietenia, solidaritatea, jertfa, sacrificiul, grija pentru ceilalți, demnitatea, voința, curajul, libertatea, conștiința au reprezentat pentru foștii deținuți atitudini normale, cu toate că au fost foarte greu încercate. Căldura umană și solidaritatea care se stabilise între ei nu s-a pulverizat niciodată în totalitatea. Fiecare dintre deținuți s-a străduit să rămână cu un comportament cât mai firesc, chiar dacă mediul era unul atât de nefiresc.

În această parte a lucrării intenționez să abordez comportamente și situații în care s-au aflat deținuții și doresc să evidențiez faptul că aceștia au reușit să depășească momente extrem de dificile și să meargă mai departe prin sprijinul necondiționat oferit de prieteni, prin dragostea acestora.

Aceia care au trăit experiența spațiului carceral comunist și-au dat seama că pentru a rămâne într-o stare de normalitate trebuiau să își imagineze că sunt în locul celuilalt, să îl ajute, să-l înțeleagă, să îi intuiască frământările și durerile. Adrian Alui Gheorghe poartă o conversație despre jertfă, iubire, moarte, cu Părintele Iustin Pârvu și acesta declară: „omul rămâne om în orice situație dacă îl are pe Dumnezeu aproape, în suflet, în inimă. Cei care n-au avut credință au căzut primii. […] Cât despre solidaritate, aceasta se verifică în condiții grele. Pentru că numai în asemenea condiții poate fi verificată. […] Asta însemnă să ai credință, să faci ceva ce n-ai face pentru lumea asta întreagă, dar pentru Dumnezeu faci. Și dacă nu faci, să știi că ești în lipsă cu credința. Dar dacă ai credință biruiești și-l ajuți și pe altul să biruiască. Așa e peste tot cu solidaritatea, dacă e credință și educație, oamenii se ajută. În închisoare n-a fost altfel, am mai povestit despre asta."[1]

[1] Adrian Alui Gheorghe, *Cu părintele Iustin Pârvu despre moarte, jertfă și iubire*, pp 54-56

Mărturia despre recunoștință și solidaritate între deținute a Lenei Constante se înscrie în același registru. Aceasta mărturisește: „Femeile, toate acele admirabile și mizerabile femei din penitenciar, au fost solidare. Timp de șapte ani am avut timp să le cunosc. Să le studiez. Tinere și bătrâne, tărănci muncitoare și mic-burgheze, bolnave sau sănătoase, ele se ridicau toate, pavăză, în jurul celor care mențineau legăturile. Pentru că, în fiecare celulă, întotdeauna se găseau una sau două femei disprețuind pericolul și atrase de risc. În cea mai mare parte, tinere. Gândindu-mă acum la ele, mi se pare că aproape toate aparțineau categoriei adevăratelor deținute politice. Vinovate sau nevinovate, ele fuseseră ca și mine, implicate într-un proces real."[2]

Lena Constante își continuă depoziția despre experiențele trăite alături de deținute, în aceeași manieră: „În plus, aveau un anume grad de cultură. Ca să înveți să vorbești în morse, ca să recurgi la tablete, era nevoie de o lungă stăpânire a ortografiei și de o destul de mare rapiditate de înțelegere și de sinteză. Ele țeseau rețeaua poștală care lega toate celulele. Femeile pasive le erau recunoscătoare. Numai grație lor, ele, toate, erau, zi de zi, la curent cu viața închisă a penitenciarului. Grație lor puteau transmite mesaje prietenelor de care o schimbare de celulă le separase. Uneori, chiar un mesaj de afară adus de o ultimă venită. Recunoscătoare de a le ajuta să trăiască, scoțând numai ele pentru toate celelalte castanele din foc. Pentru toate. Pentru tot. Căci amenințarea cu cele «șapte zile» nu era chiar o simplă sperietoare într-un lan de grâu."[3]

Elena Ion (Arnăuțoiu) mărturisea, într-un interviu pe care l-a acordat istoricului Constantin Vasilescu, despre trăirea intensă, despre ajutorul pe care și-l dădeau una alteia, despre sacrificiile pe care le făceau una pentru cealaltă și solidaritatea care s-a creat în rândul deținutelor: „Ne ducea cu mașina în câmp, luam sapa pe umăr și mergeam. Atunci mie mi s-au umflat picioarele și nu mai puteam face nimic. Pe biata Marioara, săraca, pentru că muncea așa, au făcut-o șefă de detașament, iar eu eram în grupa ei. Și, săraca, vedea că eu sunt amărâtă și săpa ea și pentru mine și făcea norma și pentru mine. Înțelegi? Și fiind șefă de detașament, ea împărțea și mâncarea. Și dădea la fiecare pâinea tăiată porții, iar mie îmi alegea de acolo, din sac, o bucată mai bună, mai măricică. Când scormonea cu lingura în bidonul ăla și mai era o bucățică de carne mai bună...avea grijă de mine. Înțelegi? În sfârșit, ea căra lăzile cu roșii în spinare, iar eu nu puteam și atunci căra ea și pentru mine."[4]

În mărturia sa, Cicerone Ionițoiu prezenta detalii despre legătura care s-a stabilit de-a lungul timpului între deținuți: „după ce au trecut prin emoții mari, după ce au trăit atâția ani împreună, s-a creat o comuniune sufletească și durerea sau bucuria unuia devenea bun comun. Era o solidaritate pe care numai pușcăria a reușit să o sudeze, în fața dușmanului comun. Acolo și-au găsit expresia cele mai nobile sentimente de prietenie și sacrificiu."[5]

O altă mărturie emoționantă despre bunătate și spiritul de sacrificiu este a lui Ioan Ianolide: „Într-una din zile, la un control, un temnicer zelos a confiscat puiul de pernă pe care se rezema Valeriu. Un alt milițian, mai omenos, a ridicat perna dintre obiectele confiscate și i-a aruncat-o discret înapoi. Pentru o clipă între cele două suflete s-a creat o scenă de puternică vibrare sufletească. După terminarea percheziției, Valeriu a socotit că e bine să dăruiască această perniță lui Traian, care era anchilozat și avea escare. Traian nu a vrut s-o primească și a dăruit-o lui Gheorghe. Acesta a dat-o la un altul, până ce perna s-a înapoiat la Valeriu, dăruită de cineva care nu știa de unde pornise și nici cum ajunsese acolo. În această situație, el a primit-o ca pe un semn că i-a fost dăruită de Dumnezeu."[6]

---

[2] Lena Constante, *Evadarea imposibilă*, Editura Humanitas, București, 2013, pp. 311-312
[3] *Ibidem*, pp. 311-312
[4] Interviu cu Elena Ion (Arnăuțoiu) în Cosmin Budeancă (coord.), *Experiențe carcerale în România comunistă V*, p. 24.
[5] Cicerone Ionițoiu, *Memorii. Din țara sârmelor ghimpate,* p.122
[6] Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă*, p. 136

Cartea lui Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, poate fi considerată o promisiune pentru noi, că nu există o formă mai mare de iubire decât atunci când cineva își jertfește viața pentru prietenii săi. „Adevărul cere jertfe, e respins de lume și e îmbrățișată minciuna. El însemnează lumină și bucurie, prin jertfă, iar prin minciună, întuneric și moarte, prin lașitate. Cui îi este frică de jertfă, moare pe buturuga lașității."[7]

Radu Gyr este un fost deținut care a trăit ani grei în temnițele comuniste și a scris o operă poetică unică. Poezia sa este o mărturie vie despre frig, foame, răzbunare, moarte, dar și despre credință și jertfă, reprezentând urmele unor suferințe care au fost inundate de har dumnezeiesc și de lumină purificatoare. Atanasie Berzescu vorbește despre importanța poeziei lui Radu Gyr în rândul deținuților. Aportul poeziei acestuia în rândul deținuților este grăitor. Este redat un moment unic, al Nașterii Mântuitorului, când deținuții colindau creații ale lui Radu Gyr pe care acesta le-a scris în detenție: „În aceste momente de înălțare spirituală și de trăire adâncă a ființei noastre, de undeva, dintr-o celulă, Radu Gyr sigur colinda și el cu noi. La fel, înfipt cu mâinile în zăbrele, trăia în farmecul colindului. Era creația lui. El nu spunea că nu mai este al lui, ci al neamului nostru românesc. A cunoscut în aceste clipe cele mai copleșitoare sentimente de mulțumire și de omagiu adus celui mai mare poet care a cântat durerile celor din închisoare. Este poetul pătimirii noastre, al neamului românesc. Nu cred că a fost un scriitor care să cunoască o mai mare satisfacție și mulțumire sufletească și un adânc respect pentru opera lui, ca Radu Gyr. Am avut fericirea să stau cu el mult timp. Simt și azi cum, strângându-mă la pieptul lui, cu căldura sufletească de părinte, mă copleșea, mă fascina. El era patriarhul nostru și comandantul nostru, al Aiudului întreg. Din gura lui am cules laude și îndemn la rezistență. Îl păstrez în minte și-n suflet până la moarte."[8]

2. Demnitatea – numitorul comun al deținuților

Lena Constante este o figură marcantă a rezistenței naționale anticomuniste, un model de demnitate, respect și verticalitate, de luptă continuă împotriva prăbușirii morale. Cu toate că a fost torturată, bătută și șantajată a ales să rămână demnă și optimistă, având certitudinea că își va regăsi libertatea și va învinge. A ales rezistența și a decis să nu mai plângă niciodată. De-a lungul traiectoriei sale prin spațiul carceral comunist a depus eforturi martirice pentru a nu ceda presiunilor. Redau în rândurile următoare depoziția acestui personaj feminin din spațiul de detenție românesc: „Pentru că vreau să vorbesc și de demnitatea umană. Și de acele femei, mai târziu tovarășele mele de penitenciar, care împotriva a tot și a tuturor, au rămas ființe profund umane. Și ca să afirm o speranță. Speranța că într-o zi îndepărtată omul va învinge firea. Nu schimbând cursul apelor, deșerturile sau cucerind cosmosul, ci schimbându-se pe sine însuși. Schimbându-și inima și mintea, pentru că am convingerea că natura este imperfectă și nedreaptă. Câtă risipă pentru ca o specie să se perpetueze! Și câte omoruri."[9]

Aflată în prag de eliberare, mai este supusă unei ultimi încercări de compromitere pe care a depășit-o cu demnitate și curaj: „Sunt închisă de doisprezece ani. După socoteala mea, trebuia să ies peste trei luni. Cum puteți crede că, după ce am fost bătută, biciuită, torturată în fel și chip, flămânzită și izolată și în tot acest timp am reușit totuși să-mi păstrez demnitatea, mă voi bălăci în noroi acum, în ceasul al doisprezecelea? Nu am fost și nu voi fi niciodată spioană. Este o meserie pe care o disprețuiesc. Dar vă pot afirma că nu voi căuta nici să mă răzbun, nici să fac cuiva un rău. Răul care mi s-a făcut mie m-a vindecat pentru totdeauna de dorința de a face, la rândul meu, același rău, altcuiva."[10]

[7] Virgil Maxim *Imn pentru crucea purtată*, p. 28
[8] Fabian Seiche, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, p. 274
[9] Lena Constante, *Evadarea tăcută*, Editura Humanitas, București, 2013, pp. 59-60
[10] Lena Constante, *Evadarea imposibilă*, Editura Humanitas, București, 2013, pp. 259-260

3. Despre conștiință și libertate

În contextul acestei lucrări, termenul „libertate” primește alte valențe, diferite de cele cu care am fost obișnuiți, făcând referire strict la libertatea de gândire, de expresie, o libertate a sufletului și a minții, simțită dincolo de limitele impuse de torționarii cruzi care slujeau sistemul comunist. Astfel, acela care povestește cu sine, ascultă glasul conștiinței sale, își găsește universul interior și reușește să transfere centrul lumii sale de la exterior spre interior, devine liber.

În această situație este vorba despre o libertate a minții și a spiritului care este similară cu ideea de „interiorizare”. Această acțiune este aproape imposibilă în afara spațiului concentraționar, datorită numeroșilor factori care o perturbă. De aceea, ea își găsește împlinirea în condiții de izolare și solitudine precum cele din temniță. Victor Roșca afirmă: „În zilele în care nu reușesc interiorizarea, viața devine un infern. Încep să ascult zgomotele Zărcii, nenumărate zgomote, fiecare simbolizând câte ceva... Pașii gardianului pe sală, scoaterea cuiva la anchetă, începerea programului de scoatere a tinetelor, aducerea mesei, conversațiile prin morse între celule la perete sau la țeava caloriferului, ba chiar și conversațiile deținuților din celulele alăturate! Majoritatea deținuților sunt experți în aceste zgomote, urmărindu-le de la deșteptare până la stingere! Ce greu trebuie să treacă timpul fiind într-o veșnică așteptare!”[11]

Acesta continuă să spună că pentru el este catastrofal să se angreneze într-o asemenea viață, care întinde nervii oricărui om la maximum, îi tocește și într-un final îl distruge în totalitate. „Viața devine grea și atunci când ești în lanțuri, căci acestea îți rod gleznele, iar durerea te face să-ți întrerupi plimbarea. Deoarece nu ai dreptul de a sta întins pe pat, în vremurile bune, sau pe rogojină în cele proaste, viața în celulă devine un adevărat calvar. Să nu mai vorbim de situația în care și mâinile îți sunt legate și cele două legături sunt unite printr-un lanț suplimentar scurt, care te face să nu te poți mișca decât complet cocoșat și pe vine. Dar chiar în mod normal, când porți lanțuri numai la picioare și pentru a nu te roade, le căptușești cu cârpe dintr-o cămașă sacrificată, rezolvarea nu este totală, deoarece zăngănitul lanțurilor îți tulbură orice preocupare și nu poți urmări nicio idee. Și aceste perioade au însă un sfârșit chiar dacă așteptarea se numără în unele cazuri cu anii! Scoaterea lanțurilor devine o fericire dintre cele mai mari și viața prinde dintr-odată alte orizonturi.”[12]

Un raționament care a fost ghid pentru deținuți a fost că o supraviețuire prin compromis este considerată nulă, libertatea fiind alterată, în acest caz. Libertatea devine inutilă în situațiile în care își pierde moralitatea. Prin corelarea conceptului de „libertate” cu cel de „morală”, nu trebuie neglijată importanța conceptului de „adevăr” . Părintele Gheorghe Calciu precizează: „Adevărata libertate a omului este să cunoască Adevărul. *Adevărul vă va face liberi*, stă scris (Ioan 8, 32)”[13]. Acesta se adresează tinerilor făcând referire la conceptul de „libertate” și spune că „Societatea te socotește un simplu element constitutiv, o cărămidă între celelalte cărămizi; libertatea este de a fi o cărămidă odată pentru totdeauna fixată. Libertatea aceasta este libertatea constrângerii și aici începe drama ta, fiindcă libertatea este în tine, dar tu nu știi s-o descoperi în sensurile ei adevărate, nici nu știi s-o folosești atunci când, în sfârșit, vei fi descoperit-o. Ți s-a spus că tu nu ai libertate, că libertatea ta este înțelegerea necesității, iar necesitatea îți este impusă de un element cu totul exterior ție, ca într-o construcție moartă.”[14]

O caracteristică foarte des întâlnită în rândul foștilor deținuți a fost îndârjirea cu care au luptat pentru a rămâne demni și pentru a nu declara decât ceea ce conștiința le-a dictat. O

[11] Victor Roșca, *Moara lui Kalusek*, Editura Curtea Veche, București, 2007, p. 122
[12] *Ibidem,* p. 122.
[13] Gheorghe Calciu, *Fiți jertfelnici*, Editura Christiana, București, 2012, p. 117.
[14] *Ibidem,* p. 48.

paralelă făcută între conceptul de „responsabilitate” și conștiință este realizată de Ioan Ianolide care aduce în prim plan importanța înfrânării: „Tot ce facem trece prin conștiință, deci ne face responsabili. Dacă simțurile sunt lăsate la întâmplare ajung la exces, dacă li se adaugă fantezia devin patimă, iar patima degradează și distruge însăși viața.”[15] Acesta analizează în detaliu cele două concepte „Conștiința intră în aparent conflict cu simțurile când le înfrânează spre norma firească, dar și simțurile intră în conflict cu conștiința când îndeamnă la exces....Patimile și păcatele trebuie frânate. La început se vor înfrâna patimile săvârșite cu fapta, apoi cele săvârșite cu limba, iar în cele din urmă trebuie smulsă însăși rădăcina patimilor din gând, până la curățirea minții și a imaginației. Bătălia trebuie dată zilnic, prin cercetare atentă a conștiinței și prin hotărârea fermă de înfrânare.”[16]

Despre conceptul de „responsabilitate” își exprimă părerea și Dumitru Bordeianu în *Mărturisiri*: „Destinul este, după mine, voia lui Dumnezeu conjugată și împletită cu atitudinea omului. Destinul nu este predestinare, altcum omul nu ar mai fi responsabil de faptele lui. Dumnezeu l-a creat pe om liber în acțiunile lui de a alege între bine și rău, și deci responsabil.”[17]

Despre lupta continuă și efortul de a-și păstra demnitatea și de a nu-și vinde conștiința în ciuda tuturor greutăților și a încercărilor la care a fost supus mărturisește Valeriu Gafencu în *Sfântul închisorilor,* carte redactată de Monahul Moise: „între mine și dumneavoastră stă conștiința. Dumnezeu nu este de vânzare. Tranzacții de conștiință nu se pot face. Pentru libertatea mea sufletească iau decizia de a muri. Este bine să se spună răspicat adevărul, și eu adevărul îl slujesc. Nu sunt judecătorul altora, ci sunt mărturisitorul lui Dumnezeu. Nu există zidire sub soare care să dureze fără Dumnezeu. Dumneavoastră nu vreți să-L primiți pe Hristos, eu nu pot primi moartea sufletească.”[18] Valeriu Gafencu a considerat că „toate problemele oamenilor sunt probleme de conștiință, iar conștiința nu-și află pacea decât în domeniul religiosului. Religiosul este fundamental în istorie. [...] Pacea izvorăște din biruința binelui asupra răului, fie la nivelul conștiinței, fie la nivelul istoriei. Aici se află și sensul războiului nevăzut al asceților, și sensul apocaliptic al istoriei.”[19]

Paul Goma poate fi considerat unul dintre acei scriitori care prezintă cu obiectivitate și luciditate torturile și chinurile la care a fost supus în perioada de detenție alături de ceilalți deținuți aflați în aceeași situație. În mărturisirile sale se regăsesc câteva comparații relevante și inedite în educația deținuților pentru a-și câștiga libertatea și descrie raportul dintre deținuți și gardieni făcând referire la libertatea care se reflecta asupra torționarilor. Acesta mărturisește: „Mă înspăimântă cazna tuturor semenilor noștri care au mărturisit prin faptă și prin scris, cărora nu le semănăm și care au îndurat suferințe neverosimile pentru alintații, îmbuibații, apaticii și nesimțiții regimului comunist. Numai indivizii defecți sufletește și cu mintea pervertită pot crede că reușesc să umilească azi un om care a cunoscut iadul, întorcându-se de acolo mai speriat și mai puternic decât oricare dintre noi. [...] Oroarea și suferința nu sunt expresii stilistice, sunt trăite.”[20]

Libertatea fizică a fost îngrădită prin zidurile închisorii și din această îngrădire, deținuții au reușit să dobândească starea de fericire care i-a ajutat să ajungă la un alt nivel de libertate – o libertate sufletească a unor suflete cuprinse de iubire pentru divinitate și pentru semeni. Acest nivel de libertate a fost catalogat în scrierile foștilor deținuți unul dintre câștigurile pe care le-au dobândit în închisoare. „Însă lucrul cel mai important pentru viața creștină este de a deveni conștient de faptul că omul aparține nu numai unui plan social, ci și

[15] Ioan Ianolide, *op. cit.,* pp. 460-461
[16] *Ibidem,* pp. 460-461
[17] Dumitru Bordeianu, *Mărturisiri din mlaștina disperării,* p. 315
[18] Monahul Moise, *op. cit.*, pp. 139-140
[19] *Ibidem,* pp. 139-140
[20] Paul Goma, *Gherla-Lătești,* Editura Curtea Veche, București, 2008, p. 1.

unuia duhovnicesc, plan în care își găsește libertatea prin care se poate mântui. Dar regimul comunist avea intenția anulării depline a libertății umane. Acest regim ateu se baza pe o ordine tiranică. Dar libertatea e atât exterioară, cât și interioară, omul putând fi liber în interior chiar și atunci când e pus în lanțuri și chinuit, așa cum s-a întâmplat cu mucenicii perioadei comuniste."[21]

Deținuții tânjeau după libertate și acest lucru reiese dintr-un interviu în care Dumitru Cudla se confesează Luciei Hossu Longin: „Nu sufeream pentru nimic, nici pentru pământ, nici pentru casă. Sufeream pentru că nu eram liberi. Nu m-am gândit niciodată la pământul care e aici, nici la casă, ne era dor de casă, asta nu e secret, însă mai mult după libertate sufeream."[22]

În strânsă legătură cu conceptul de „libertate" se regăsește și conceptul de „conștiință". Victor Roșca numește conștiința în cartea sa *Experimentul Târgșor*, „oglinda inimii umane". Acesta descrie într-o manieră complexă conștiința umană: „Substituind conștiința morală cu conștiința psihologică, marxismul neagă esența vieții umane, prezentându-l pe om ca pe un fel de animal care gândește. Însă, normele sociale reflectate în psihicul uman nu-i pot crea omului conștiință morală. Conștiința morală nu poate fi impusă mecanic. Gabriel Madinier[23], gânditor francez preocupat de filosofia spiritului, apreciază că noțiunea de bine și de rău, de adevăr și minciună, compasiunea pentru victimă și repulsia pentru răufăcători pot fi impuse ființei umane prin dresaj: «asta ai voie, asta nu ai voie să faci», dar diferența dintre permis și interzis și conștiința binelui și a răului este exact diferența dintre om și animal. Treapta umanizării se află între presiunea socială și neliniștea stârnită de conștiința morală."[24]

Victor Roșca continuă descrierea acestui fenomen în detaliu: „În realitate, conștiința reprezintă atât psihicul omului cât și facultățile lui morale. Acestea sunt două funcții diferite ale conștiinței umane. Conștiința psihologică sau intelectul, este starea psihică a omului, capabilă să perceapă existența sa și a lumii înconjurătoare și să prevadă sau să planifice o acțiune mai înainte ca acesta să se producă. Pe când, conștiința morală este sentimentul interior pe care omul îl simte după terminarea unei acțiuni. Este judecătorul unei acțiuni terminate, apreciind acțiunea în raport cu principiile binelui și ale răului."[25]

În încercarea de a face doar bine celor din jur, Nicolae Steinhardt stabilește o legătură foarte importantă între conceptul de „bine" și conștiință: „Să ne mărginim a fi ceea ce suntem și putem fi: niște impostori ai binelui. Cu alte cuvinte, binele să ne străduim a-l face, măcar de ne furnică gândurile cele mai abjecte și ne dă de rușine mândria lăuntrică. Diavolul n-are putere asupră-ne decât prin faptele noastre, gândurile noastre le judecă divinitatea; [...] În orice caz, dându-ne limpede seama că avem o conștiință și că orice luare la cunoștință spurcă binele, *binele* căutăm a-l face, nevrednici cum ne aflăm, necurați, pe jumătate de rea-credință, pe jumătate de bună, fățarnici și complicați, plurali, ireductibili la unitate, instabili și complecși. Tot ce vreți, desigur, dar și slujitori ai unei idei superioare, nu slugi prea plecate și voioase, resemnate ale răului; silitori, modești."[26]

4. Prietenia – un liant între cei încarcerați

De obicei, conceptul de prietenie include presupunerea că lucrurile se desfășoară cu un anumit interes. În închisoare, deținuții au dovedit că pot fi capabili de o dragoste

[21] Răzvan Codrescu, *op. cit.,* p. 40.
[22] Lucia Hossu Longin *Memorialul durerii. O istorie care nu se învață la școală,* p.307.
[23] Gabriel Madinier, fost profesor la Universitatea din Lyon, a scris mai multe cărți despre conștiința morală.
[24] Victor Roșca, *Experimentul Târgșor,* Editura Curtea Veche, București, 2011, pp. 101-102.
[25] *Ibidem,* pp. 101-102
[26] Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia,* pp. 31-32

camaraderească necondiționată, încât și-ar fi dat și viața pentru un coleg de celulă cu care a legat o relație sinceră de prietenie. Aceștia au acționat în această manieră fără a aștepta în schimb să fie recompensați. Marcel Petrișor mărturisește: „În închisorile din vremea comunismului au fost unii în stare de o dragoste atât de mare încât să-şi pună şi sufletul pentru prietenii lor. Iar asta fără perspectiva vreunui beneficiu şi chiar, ceea ce făcea situaţia infinit mai grea, fără perspectiva unui sfârşit al propriului insuportabil chin. Or, când vezi cu ochii tăi proprii şi simţi pe propria ta piele că aşa-zisul maximalism al discursului hristic nu e doar un concept bun pentru cei puşi la filosofeală, ci e ceva trăit deplin de cel care îţi salvează trupul şi sufletul, atunci devii dependent de inepuizabilul combustibil al salvării: dragostea. Şi *aşa* descoperi de ce aceasta este liantul tainicei existenţe eclesiale, indiferent de specificul istoriei."[27] Acesta este unul dintre foștii deținuți care a păstrat relațiile de prietenie și după ce a ieșit din închisoare, fiind uniți de o legătură fără seamăn: legătura dragostei. Marcel Petrișor a etalat aspectele unei prietenii unice, trăită alături de Costache Oprișan, Gheorghe Calciu și Iosif Iosif în închisoarea de la Jilava timp de patru ani. Este istoria unei prietenii valoroase și exemplare.

Într-o manieră autentică definește și Nicolae Steinhardt concepția sa legată de prietenie: „Omului în care ai încredere şi pe care-l stimezi nu-i spui lucruri simple şi clare şi nu-i rosteşti banal fraze bine ticluite, ci îi comunici gânduri confuze, îi vorbeşti în dodii, în bobote, şi-i dezvălui simţăminte contradictorii, îi faci părtaş întunecimilor în care te zbaţi, îl duci până-n adâncul tulbure al sinei tale, ori îl înalţi cu tine în lumea paradoxelor, a sublimului, a ridicolului..."[28]

Din acest punct de vedere, spațiul carceral comunist a rămas în memoria celor care au fost închiși, o amintire plăcută din acea perioadă. În temniță s-au legat prietenii care au durat o viață. În acel loc s-au modelat caractere puternice și caracterul este cel care îi îndepărtează sau îi apropie pe oameni. Contrar tuturor condițiilor dificile în care au trăit, mulți nu au uitat de minunățiile naturii, natură care i-a ajutat să lege frumoase prietenii, să își accepte soarta, să înțeleagă mai bine provocările vieții, să se respecte unii pe alții și să se sprijine necondiționat. În numeroase situații, deținuții au resimțit timpul pe care l-au petrecut în închisoare ca pe o unică șansă de a trăi niște clipe unice.

Aspazia Oțel Petrescu mărturisește experiența plină torturi în timpul căreia a descoperit adevăratul sens al prieteniei care a fost inserat dragostea dezinteresată și sinceră. „Iubirea dintre noi se manifesta prin gesturi mici. O păpădie pe care o furai din curte la plimbare și pe care o duceai cuiva care își aniversa ziua însemna o grădină întreagă de flori, mai ales pentru că era luată cu mari sacrificii. Dacă vedeai pe cineva că tremură, te duceai și-l îmbrățișai, și-l încălzeai în brațele tale. Era un gest minimal, dar care nu se poate uita. Ziceam că prietenia dintre noi este indestructibilă tocmai pentru faptul acesta că noi am ucenicit la știința prin care poți să eviți îndepărtarea, despărțirea, antipatia față de semenul tău, și să o înlocuiești cu gingășia, cu duioșia, cu dragostea – care se manifestă prin gesturi mici, dar enorme dacă le pui în balanță cu indiferența, cu apatia. Nouă nu ne era indiferent ce se întâmplă cu noi. Trăirea uneia era și trăirea celeilalte."[29]

În închisorile comuniste, deținuții erau frecvent mutați dintr-un loc în altul. Aceste mutări aveau scopul de a-i destabiliza emoțional. O depoziție sensibilă este cea a Lenei Constante care evocă un moment foarte emoționant pe care l-a trăit la întoarcerea în celula sa, printre celelalte colege: „Mă simt înăbușită sub îmbrățișări! Emoția este generală și sunt și eu extrem de emoționată. Nu, nu sunt singură. Aici am regăsit prietene. Sincere. Necazurile, lupta dusă împreună pentru a supraviețui prin solidaritate și întrajutorare, au făurit între noi legături indestructibile. [...] Nu pretind că toate cele câteva sute de femei cu care am

[27] Marcel Petrişor, *Cumplite încercări, Doamne! Anii de mucenicie ai temnițelor comuniste*, p. 592
[28] Nicolae Steinhardt, *op. cit.,* p.63
[29] Aspazia Oțel Petrescu, *op. cit.,* p. 51

convieţuit în penitenciar au devenit prietenele mele, eram mult prea diferite din mult prea multe puncte de vedere. Dar, cu toate deosebirile, în pofida firilor noastre opuse, a neînţelegerilor provocate de permanenta noastră promiscuitate, pe deasupra tuturor acestor piedici formam un bloc unit şi solidar când nevoia de solidaritate se făcea temeinic simţită împotriva duşmanilor noştri."[30]

Ion Ioanid descrie in detaliu viaţa din spaţiul carceral fără a avea accente de subiectivism sau teribilism. El a reconstituit, cu minuţiozitate, experienţele trăite în închisoare în cei doisprezece ani de detenţie. Se confesează despre felul în care a fost primit de colegii săi când s-a reîntors de la camera de izolare înfometat şi fără putere: „N-aş putea spune că ultimele două zile de izolare au fost mai grele ca primele. E drept că frigul, foamea şi oboseala creşteau şi se făceau tot mai mult simţite, pe măsură ce timpul trecea, dar totodată îşi făcuse loc şi obişnuinţa cu noile condiţii, care nu mi se păreau aşa de înspăimântătoare ca la început. Şi totuşi, a cincea zi, când am fost din nou dus în celula mea de la parter, am avut impresia că mă întorc acasă."[31]

Acesta mărturiseşte cât de mult a însemnat pentru el comportamentul colegilor săi de celulă şi cât de mult l-a ajutat să reziste: „Afecţiunea cu care m-au înconjurat prietenii, de cum am intrat pe uşă, mi-a încălzit inima. Mă aşteptau cu rezerve de pâine şi turtoi din raţiile lor, îmbiindu-mă să mănânc, neştiind ce să-mi mai facă, ca să simt că sunt alături de mine. Se pare că gerul şi foamea pe care le îndurasem în izolare îşi lăsaseră amprenta şi eram mai supt la faţă şi cu ochii mai afundaţi în orbite, decât înainte de a-i fi părăsit. În schimb, prietenii mei stăteau zgribuliţi şi cu gulerele hainelor ridicate, în timp ce eu, prin contrast, apreciam din plin atmosfera plăcută şi primitoare din celulă. Când s-a mai făcut şi focul, m-a cuprins o moleşeală binefăcătoare şi un sentiment inexplicabil de profundă mulţumire. După «număr» am adormit imediat. A doua zi dimineaţa, m-am trezit binedispus şi refăcut. Timpul a continuat să treacă la fel ca mai înainte, fără evenimente noi, doar cu o lentă, însă înăsprire a regimului."[32]

Rămânând în aceeaşi sferă a temei prieteniei sincere între deţinuţi, Ion Ioanid declară în *Închisoarea noastră cea de toate zilele*: „Până una-alta, însă, fusesem adoptat de un grup de deţinuţi mai tineri, care mă luaseră cu ei înspre fundul camerei, fiind toţi foarte legaţi între ei de o prietenie ce se cimentase în anii petrecuţi împreună în puşcărie. Cei mai mulţi fuseseră la minele de plumb de la Baia Sprie. În condiţiile mizerabile din această celulă, sub nivelul de demnitate chiar al unor animale, am regăsit în mijlocul lor camaraderia călduroasă omenească şi atmosfera plină de optimism, care-ţi dădeau din nou încrederea în oameni şi îţi stimula dorinţa de a supravieţui."[33]

Experienţele trăite în spaţiul carceral comunist au constituit pentru deţinuţi un prilej de a dobândi adevăraţi prieteni, de a simţi libertatea sufletească la un alt nivel al simţurilor, de a-şi păstra demnitatea şi umanitatea, de a fi solidari, de a se sprijini reciproc necondiţionat, de a se sacrifica pentru celălalt, de a-şi dovedi liberul arbitru, voinţa, curajul şi grija pentru ceilalţi.

BIBLIOGRAPHY

Alui Gheorghe, Adrian, *Cu părintele Iustin Pârvu despre moarte, jertfă şi iubire*, Editura Conta, Piatra Neamţ, 2006

Bordeianu, Dumitru, *Mărturisiri din mlaştina disperării*, ediţia a doua, Editura Scara, Bucureşti, 2001

[30] Lena Constante, *op. cit.,*
[31] Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele,* Editura Albatros, Bucureşti, 1991, vol. II, p.127.
[32] *Ibidem*, p. 127
[33] *Ibidem*, p. 215

Budeancă, Cosmin, (coord.), Lascu, Andrei, Matei, Alexandru, Mureșan Alin, Petre, Constantin, Sandu, Adrian, Vasilescu, Constantin, *Experiențe carcerale în România comunistă*, Editura Polirom, Iași, 2011

Calciu, Gheorghe, *Fiți jertfelnici. De la cuvintele către tineri la mărturiile testamentare*, ediție îngrijită, prefață și note de Răzvan Codrescu, Editura Christiana, București, 2012

Constante, Lena, *Evadarea tăcută. 3000 de zile singură în închisorile din România,* ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ioana Bot, Editura Humanitas, București, 2013

Constante, Lena, *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea-Ciuc 1957-1961*, ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Ioana Bot, Editura Humanitas, București, 2013

Goma, Paul, *Gherla-Lățești*, editura Curtea Veche, București, 2008

Hossu-longin, Lucia, *Memorialul durerii. O istorie care nu se învață la școală*, Editura Humanitas, București, 2012

Ianolide, Ioan, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă*, ediția a doua, Editura Bonifaciu, București, 2009

Ioanid, Ion, *Închisoarea noastră cea de toate zilele 1949, 1952-1954*, volumul II, București, Editura Humanitas, București, 2013

Ioniţoiu, Cicerone, *Memorii. Din ţara sârmelor ghimpate,* Editura Polirom, Iași, 2009

Maxim, Virgil, *Imn pentru crucea purtată,* Ediția a II – a, Editura Antim, București, 2002

Oțel Petrescu, Aspazia, *Cu Hristos în celulă*, ediția a doua revăzută, Editura Areopag, București, 2012

Petrișor, Marcel, *Cumplite încercări, Doamne! Anii de mucenicie ai temnițelor comuniste,* ediție îngrijită și prefață de Răzvan Codrescu, Editura Christiana, București, 2011

Roșca, Victor, *Moara lui Kalusek. Începutul represiunii comuniste*, Editura Curtea Veche, București, 2007

Roșca, Victor, *Experimentul Târgşor. Începutul represiunii* comuniste, prefață de Cosmin Budeancă, Editura Curtea Veche, București, 2011

Seiche, Fabian, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, Editura Agaton, Făgăraș, 2010

Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*, Editura Polirom, Iaşi, 2012

****Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu,* adunate şi adnotate de monahul Moise, Alba Iulia, 2007